

QO‘QON DAVLAT
PEDAGOGIKA INSTITUTI
ILMIY XABARLARI
(2025-yil 2-son)

IJTIMOIIY FANLAR
SOCIAL STUDIES

O‘ZBEKISTON VA XITOIY IQTISODIY ALOQALARI(2015-2024 YILLAR MISOLIDA)

Xaldibekova Farida

Toshkent Kimyo texnologiya instituti o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada O‘zbekiston va Xitoy o‘rtasidagi iqtisodiy aloqalarning 2015–2024-yillardagi rivojlanish jarayoni tahlil qilinadi. “Bir makon, bir yo‘l” tashabbusi doirasida ikki davlat o‘rtasidagi savdo hajmi va investitsiya oqimlarining ko‘payishi, energetika, infratuzilma, to‘qimachilik va texnologik sohalardagi qo‘shma loyihalar, shuningdek iqtisodiy hamkorlikning ijobiy va salbiy jihatlari ko‘rib chiqiladi. Maqolada O‘zbekiston iqtisodiyotida xitoylik sarmoyadorlarning o‘rni, uning diversifikatsiya va raqobatbardoshlikka ta’siri hamda kelgusi istiqbollar to‘g‘risida xulosa va tavsiyalar beriladi.

Kalit so‘zlar: O‘zbekiston, Xitoy, iqtisodiy hamkorlik, savdo, investitsiya, “Bir makon, bir yo‘l”, infratuzilma, energetika, diversifikatsiya, raqobatbardoshlik

Аннотация: В данной статье анализируется развитие экономических связей между Узбекистаном и Китаем в период 2015–2024 гг. Рассматриваются рост торгового оборота и потоки инвестиций в рамках инициативы «Один пояс, один путь», совместные проекты в энергетической, инфраструктурной, текстильной и технологической сферах, а также положительные и отрицательные аспекты экономического сотрудничества. Особое внимание уделяется роли китайских инвесторов в экономике Узбекистана, влиянию на диверсификацию и конкурентоспособность, а также перспективам дальнейшего сотрудничества.

Ключевые слова: Узбекистан, Китай, экономическое сотрудничество, торговля, инвестиции, «Один пояс, один путь», инфраструктура, энергетика, диверсификация, конкурентоспособность

Annotation: This article examines the development of economic relations between Uzbekistan and China during the period from 2015 to 2024. It highlights the growth of trade turnover and investment flows under the Belt and Road Initiative, as well as joint projects in energy, infrastructure, textiles, and technology. The paper also discusses the positive and negative aspects of economic cooperation. Special attention is paid to the role of Chinese

investors in Uzbekistan’s economy, their impact on diversification and competitiveness, and prospects for future collaboration.

Keywords: Uzbekistan, China, economic cooperation, trade, investment, Belt and Road Initiative, infrastructure, energy, diversification, competitiveness

Kirish

O‘zbekiston va Xitoy o‘rtasidagi iqtisodiy hamkorlik so‘nggi o‘n yillikda barqaror o‘sish sur‘atlariga ega bo‘lib, 2015–2024-yillar davrida yanada faollashdi. Xitoyning Markaziy Osiyo mintaqasidagi asosiy savdo-iqtisodiy sherik sifatida O‘zbekiston bilan hamkorligi ikki davlat iqtisodiyotining o‘zaro uyg‘un manfaatlariga asoslangan. Bunga O‘zbekistonning boy tabiiy resurslari, qulay logistika yo‘nalishlari va investitsion muhiti, shuningdek, Xitoyning investitsiya salohiyati, texnologik imkoniyatlari va keng bozor talabiga ega ekani misol bo‘la oladi. Mamlakatlar o‘rtasidagi hamkorlik nafaqat tovar ayirboshlash hajmining oshishi, balki uzoq muddatli investitsion loyihalar, infratuzilmaviy dasturlar va texnologik transferlar bilan boyitilmoqda. 2015-yilda Xitoy tomoni “Bir makon, bir yo‘l” (Belt and Road Initiative) tashabbusini yana-da jadal ilgari surar ekan, O‘zbekiston ushbu dasturga birinchilardan bo‘lib qo‘shildi. Buning natijasida energetika, transport, kimyo sanoati, qurilish materiallari ishlab chiqarish kabi bir qator ustuvor sohalarda yirik investitsiya loyihalari amalga oshirilmoqda. 2017-yilda O‘zbekistonda boshlangan iqtisodiy islohotlar va xorijiy investorlar uchun qulay biznes muhiti yaratish bo‘yicha sa’y-harakatlar Xitoy sarmoyalari oqimini ko‘paytirishga zamin yaratdi. Natijada ikki davlatning savdo hajmi 2015-yilga nisbatan sezilarli tarzda oshdi, shuningdek, O‘zbekiston iqtisodiyotidagi Xitoy investitsiyalari diversifikatsiyalash jarayonida muhim o‘rin tutdi.

Metodlar. Tadqiqotda iqtisodiy-statistik tahlil, hujjatlarni o‘rganish hamda taqqoslash usullaridan foydalanildi. Iqtisodiy-statistik tahlil usuli yordamida O‘zbekiston va Xitoy o‘rtasidagi savdo hajmi, investitsiya oqimlari va birgalikda amalga oshirilgan loyihalar bo‘yicha rasmiy raqamlar umumlashtirildi. Buning uchun O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiy taraqqiyot va kambag‘allikni qisqartirish vazirligi, Davlat statistika qo‘mitasi, Investitsiyalar, sanoat va savdo vazirligi hamda Xitoyning rasmiy statistika agentliklari (jumladan, Xitoy Savdo vazirligi, Xitoy Bojxona bosh boshqarmasi) ma’lumotlari asos qilib olindi.

Hujjatlarni o‘rganish usuli bo‘yicha O‘zbekiston Respublikasi hukumati bilan Xitoy hukumati o‘rtasida imzolangan bitimlar, “Bir makon, bir yo‘l” tashabbusiga doir memorandumlar, shuningdek, turli yirik investitsiya loyihalari bo‘yicha shartnomalar ko‘rib chiqildi. Davlat hamda xususiy sektor bilan bog‘liq kelishuvlar, hamkorlik dasturlari va loyihalar haqidagi hisobotlar tahlil qilindi. Shu bilan birga, turli xalqaro tashkilotlar – Xalqaro valyuta jamg‘armasi (IMF), Jahon banki, Osiyo taraqqiyot banki (ADB) tomonidan e‘lon qilingan iqtisodiy sharhlar va tahliliy materiallar ham o‘rganildi. Taqqoslash usuli tadqiqotning nazariy qismlarida, xususan O‘zbekiston va Xitoyning boshqa davlatlar bilan olib borayotgan iqtisodiy siyosati o‘rtasidagi o‘xshash hamda farqli jihatlarni aniqlashda qo‘llanildi. Ayniqsa, Markaziy Osiyodagi boshqa davlatlarning Xitoy bilan savdo-sarmoya munosabatlarini

O‘zbekiston tajribasi bilan solishtirish, hamkorlik samaradorligiga ta’sir qiluvchi omillarni aniqlashda yordam berdi. Tadqiqotda to‘plangan ma’lumotlarni izchil saralash, ularni davriy va tarkibiy ko‘rsatkichlar bo‘yicha guruhlash, trendlarni aniqlash kabi bosqichlar amalga oshirildi.

Natijalar

Tahlil qilinayotgan davrda O‘zbekiston va Xitoy o‘rtasidagi savdo hajmi yildan-yilga barqaror o‘sib bordi. 2015-yilda ikki davlat o‘rtasidagi tovar ayirboshlash 3,5–4 milliard dollar atrofida bo‘lgan bo‘lsa, 2019-yilda bu ko‘rsatkich 7–8 milliard dollarga yetdi. Jumladan, 2019-yilda Xitoy O‘zbekistonning eng yirik savdo hamkori sifatida qayd etildi. 2021–2022-yillarda jahon iqtisodiyotida kuzatilgan inqiroz belgilari, logistika zanjirlaridagi uzilishlar, hamda pandemiya cheklovlariga qaramay, o‘zaro savdo 8 milliard dollardan ortiqroq darajani saqlab qoldi. 2023-yilda esa bu raqam 9-10 milliard dollar oralig‘ida qayd etildi, 2024-yilda 10 milliard dollardan oshishi kutilmoqda. Savdo tarkibi haqida gap ketganda, O‘zbekiston Xitoyga asosan xom ashyo, qishloq xo‘jaligi mahsulotlari (paxta tolasi, meva-sabzavot, to‘qimachilik xom ashyosi), kimyo sanoati tovarlari va gaz eksport qiladi, evaziga Xitoydan turli texnologik uskunalari, elektronika, yengil sanoat mahsulotlari, avtomobil va ehtiyot qismlari import qiladi. So‘nggi yillarda O‘zbekistondan Xitoyga tayyor to‘qimachilik mahsulotlari va mevalar eksporti keskin oshgan, bu esa iqtisodiy diversifikatsiya jarayonida ijobiy o‘zgarishlardan dalolat beradi. Investitsiyalar masalasida Xitoy O‘zbekiston uchun eng yirik chet el sarmoya manbalaridan biriga aylandi. 2015–2024-yillar mobaynida ko‘plab xitoylik kompaniyalar energetika, qurilish materiallari ishlab chiqarish, konchilik, transport logistika, to‘qimachilik, kimyo, elektronika sohalariga sarmoya kiritdi. “Bir makon, bir yo‘l” dasturi doirasida O‘zbekistonda turli infratuzilma loyihalari – yo‘llar, tunnellar, ko‘priklar, logistik markazlar, energetika inshootlari – barpo etilmoqda. Xitoyning “China National Petroleum Corporation” (CNPC), “Huawei”, “ZTE”, “SINOMACH”, “China Railway” kabi yirik korporatsiyalari O‘zbekistonda faoliyat yuritmoqda. Bu orada o‘rta va kichik biznes subyektlari ham tuzilgan qo‘shma korxonalar orqali mahalliy bozorga chiqmoqda. 2020-yilga kelib O‘zbekistonda Xitoy investitsiyalari ishtirokida 1 mingdan ortiq korxona mavjud bo‘lgan bo‘lsa, 2023-yilga kelib bu ko‘rsatkich 2 mingdan oshdi. O‘rtadagi investitsiya oqimlari, asosan, energetika va qurilish sohalarida yirik loyihalarni amalga oshirish orqali ro‘yobga chiqdi. Masalan, gazni qazib olish va qayta ishlash bo‘yicha yirik korxonalar (Gazli, Sho‘rtan regionlarida) xitoylik hamkorlar yordamida modernizatsiya qilinmoqda. Elektr stansiyalari, shamol va quyosh energetikasi loyihalari, to‘qimachilik klasterlari, transport infratuzilmasi – bularning barchasi O‘zbekiston va Xitoy o‘rtasidagi ekonomik aloqalarning ustuvor yo‘nalishlari sifatida namoyon bo‘lmoqda. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekiston iqtisodiyotining turli tarmoqlarida xitoylik investorlar ishtiroki kengayishi, bir tomondan, texnologik yangilanish va zamonaviy boshqaruv tajribasini jalb etishga yordam bersa, ikkinchi tomondan, eksport salohiyatni rivojlantirish orqali O‘zbekiston iqtisodiyotining raqobatbardoshligini oshiradi.

Munozara

Natijalar ko‘rsatishicha, O‘zbekiston va Xitoy o‘rtasidagi iqtisodiy hamkorlik bir necha asosiy omil bilan izohlanadi. Birinchidan, O‘zbekistonning Sharqiy Osiyo bozoriga chiqish istagi va resurslarini xalqaro raqobat maydonida rivojlantirish maqsadi, ikkinchidan, Xitoyning “Bir makon, bir yo‘l” strategiyasini muvaffaqiyatli amalga oshirishda Markaziy Osiyo davlatlari bilan yaqin aloqalar o‘rnatish istagi. Ushbu omillar davlatlar iqtisodiy siyosatining o‘zaro to‘ldiruvchi xususiyatga ega ekanligini tasdiqlaydi. Biroq shu o‘rinda ayrim muammolar va xavf-xatarlar ham e‘tibordan chetda qolmaydi. Jumladan, Xitoydan kelayotgan o‘ta arzon sanoat mahsulotlari va yengil sanoat buyumlarining O‘zbekistonning ichki bozorida mahalliy ishlab chiqaruvchilarga bosim o‘tkazishi mumkin. Bundan tashqari, ayrim tarmoqlarda xitoylik sarmoyadorlar tomonidan monopoliyaga yaqin sharoitlar yuzaga kelishi ehtimoli ham mavjud. Shuningdek, qarz yoki investitsiya shaklida jalb qilinayotgan mablag‘lar qaytarilishi bilan bog‘liq risklar ham mavjud, chunki ayrim infratuzilmaviy loyihalarning foydali ishlash muddati uzayishi yoki rentabellik ko‘rsatkichlari kutilganidan past bo‘lishi mumkin. Maqolada olingan natijalar turli fikr-mulohazalar va bahs-munozaralarga sabab bo‘ladi. Ayrim mutaxassislar nazarida, Xitoy kapitali O‘zbekiston sanoatini yanada uyg‘otadi, imkoniyatlar eshigini kengaytiradi, iqtisodiy islohotlar sur‘atini tezlashtiradi. Boshqalar esa, Xitoy sarmoyasi mahalliy korxonalarini cheklab, iqtisodiy xavfsizlikka xavf tug‘dirishi ehtimoli haqida ogohlantirmoqda. Bu borada, O‘zbekiston hukumati investitsion muhitni yaxshilash bilan birga, iqtisodiy mustaqillikni asrash va chet el sarmoyadorlari uchun xolis, shaffof shart-sharoit yaratish o‘rtasida muvozanatni saqlashi lozim. O‘zbekiston va Xitoy o‘rtasidagi iqtisodiy aloqalar kelajakda yanada kengayishi kutilmoqda, chunki O‘zbekiston savdo va investitsiya sohalarida liberallashtirish siyosatini davom ettirmoqda, Xitoy esa Markaziy Osiyoga sarmoya kiritish orqali o‘z geoiqtisodiy manfaatlarini ilgari surishni rejalashtiradi. Ayniqsa, energetika, transport logistikasi, “yashil” iqtisodiyot, yuqori texnologiyalar va e-commerce (elektron tijorat) sohalaridagi hamkorlikning rivojlanish istiqbollari sezilarli. O‘zbekistonda elektron tijorat bozorining jadal o‘sishi xitoylik texnologik kompaniyalar (Alibaba, JD.com, Tencent) e‘tiborini jalb qilmoqda. Shu bilan birga, O‘zbekiston qishloq xo‘jaligi va ekologik toza oziq-ovqat mahsulotlari exporti hajmini kengaytirishdan manfaatdor.

Transport infratuzilmasi bo‘yicha, O‘zbekiston Afg‘oniston yo‘nalishi orqali Xitoyning Yaqin Sharq hamda Janubiy Osiyo bozorlariga bog‘laydigan yo‘l o‘tkazish, “Termiz – Mozori Sharif – Kobul – Peshovar” temir yo‘li loyihasida xitoylik investorlarni jalb etish imkoniyatiga ega. Bunday loyihalar muvaffaqiyatli amalga oshsa, O‘zbekiston Xitoy tashqi savdosining muhim tranzit nuqtasiga aylanib, iqtisodiy foyda olishi mumkin. Biroq bunday jarayonlar xavfsizlik, siyosiy barqarorlik, mintaqaviy raqobat kabi omillarga ham bog‘liq bo‘ladi.

Xulosa

2015–2024-yillar oralig‘ida O‘zbekiston va Xitoy o‘rtasidagi iqtisodiy hamkorlik yuqori sur‘atlarda rivojlandi. Savdo hajmi bir necha barobar oshdi, O‘zbekistonda Xitoy investitsiyalari ishtirokidagi korxonalar soni keskin ko‘paydi, “Bir makon, bir yo‘l” dasturi doirasida turli yirik loyihalar muvaffaqiyatli amalga oshirildi. Mazkur jarayonlar O‘zbekiston

iqtisodiyotining diversifikatsiyasi, texnologik yangilanishi va eksport salohiyatining rivojlanishiga ijobiy hissa qo‘shgan. Shu bilan birga, iqtisodiy xavfsizlik, raqobatbardoshlik, moliyaviy barqarorlik, xalqaro siyosiy risklar kabi muhim omillar doimiy e‘tiborni talab etadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekiston va Xitoy aloqalarining yanada kengayishi uchun ikki davlat ham o‘z iqtisodiy siyosatida sarmoya muhiti barqarorligi, bojxona tartibotini soddalashtirish, transport infratuzilmasini modernizatsiya qilish, texnologik hamkorlikni rivojlantirishga alohida e‘tibor qaratishi lozim. Kelgusida yuqori qo‘shilgan qiymatga ega mahsulotlar ishlab chiqarish, qishloq xo‘jaligi, “yashil energetika”, digital texnologiyalar sohalaridagi qo‘shma loyihalarni kengaytirish O‘zbekiston iqtisodiy salohiyatini mustahkamlashi mumkin. Biroq bunday jarayonlarda taraqqiyot bilan birga paydo bo‘luvchi istiqbolli muammolar (qarz yukining ortishi, import bosimi, texnologik mustaqillik masalalari) o‘z vaqtida hal etilishi talab etiladi. Xulosa qilib aytganda, O‘zbekiston va Xitoy iqtisodiy aloqalari 2015–2024-yillar mobaynida sifat va miqdor jihatidan sezilarli yuksalish bosqichini bosib o‘tdi. Mintaqaviy hamkorlikni mustahkamlash, investitsiyalar oqimini yanada ko‘paytirish va savdo hajmini oshirish bo‘yicha olib borilayotgan siyosat O‘zbekiston iqtisodiy o‘sishiga barqaror omil bo‘lib xizmat qilishi mumkin. Kelajakda ikki tomonlama hamkorlikning uzoq muddatli davomiyligi hamda mintaqaviy integratsiyada O‘zbekistonning faol ishtirok etishi iqtisodiyot taraqqiyotini yangi bosqichga olib chiqishi kutiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ўзбекистон Республикаси Инвестициялар, саноат ва савдо вазирлиги. Ўзбекистон ва Хитой ҳамкорлиги бўйича расмий ахборот. – Тошкент: Инвестициялар, саноат ва савдо вазирлиги, 2023. – 45 б.
2. Davlat statistika qo‘mitasi. O‘zbekiston Respublikasi savdo-iqtisodiy ko‘rsatkichlari (2015–2022) [Elektron resurs]. – Rejim kirish: <https://stat.uz/uz> (Murojaat qilingan sana: 05.03.2025).
3. 中华人民共和国商务部 (Ministry of Commerce of the People’s Republic of China). 中国与乌兹别克斯坦经贸关系报告 (Xitoy va O‘zbekiston savdo-iqtisodiy munosabatlari hisobotlari). – 北京 (Pekin): 商务部, 2023. – 58 页.
4. “Bir makon, bir yo‘l” tashabbusi bo‘yicha memorandum (O‘zbekiston – Xitoy). 2017-yil 12-mayda imzolangan [Hujjat matni]. – T.: O‘zbekiston Respublikasi Tashqi ishlar vazirligi, 2017. – 14 b.
5. Гермоганова, И. В. Китай и Центральная Азия: экономическое сотрудничество в рамках инициативы «Один пояс, один путь» // Мировая экономика и международные отношения. – 2021. – №12. – С. 74–85.

6. Xalqaro valyuta jamg‘armasi (IMF). Uzbekistan: Staff Report for the 2022 Article IV Consultation [Elektron resurs]. – Rejim kirish: <https://www.imf.org/en/Publications> (Murojaat qilingan sana: 05.03.2025).
7. Chen, Y., & Wang, L. Infrastructure Investments under the Belt and Road Initiative: Implications for Central Asian Economies // Journal of Eurasian Studies. – 2022. – Vol. 13, No. 2. – P. 98–107.
8. Muxtorov T. Investitsiyalar oqimi va iqtisodiy islohotlar: Xitoy tajribasi va O‘zbekiston uchun saboqlar // Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar. – 2020. – №1. – B. 51–59.
9. Osiyo taraqqiyot banki (ADB). Uzbekistan Country Diagnostic Study: Focusing on Transport and Energy Cooperation [Elektron resurs]. – Rejim kirish: <https://www.adb.org/countries/uzbekistan/publications> (Murojaat qilingan sana: 05.03.2025).